

การสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

Communicating Identity through Textile Wisdom of the Lao Ethnic Group in Sri Saket, Thailand

ศศิธร สมอินทร์. สาขานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

Sasithon Somin. Lecturer in Communication Arts Faculty of Humanities and Social Sciences, Sisaket Rajabhat University.

Email : honbank@hotmail.com

Received: 6 November 2024 ; Revised: 13 January 2025 ; Accepted: 19 February 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ (2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลพื้นที่โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้นำชุมชน กลุ่มสตรีผ้าทอตำบลหนองแก้ว และหน่วยงานภาครัฐองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัยพบว่า 1) อัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาผ้าทอของตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษนั้นชุมชนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือการทำผ้าที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับการสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเป็นรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลามากกว่า 100 ปี โดยทอผ้าเพื่อใช้สำหรับนุ่งห่ม ชุมชนได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้เริ่มตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว ที่มีการแต่งกายการนุ่งผ้าขึ้น และมีผ้าใส่ไปเยี่ยงใส่เวลาไปทำบุญ หรือในงานประเพณีต่างๆ การทอผ้าลายชนิดผู้คิดลวดลายชนิดจะได้รับแรงบันดาลใจมาจากวิถีชีวิตธรรมชาติ และความเชื่อ ปัจจุบันมีการพัฒนาต่อไปด้วยการทำเป็นอาชีพทอผ้าในครัวเรือน สร้างรายได้ให้ชุมชน และต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าลายชนิดเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เช่น ทำกระเป๋า ทำหมอน เป็นผลิตภัณฑ์ของขวัญ และของฝาก

2) กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ลักษณะการสื่อสารของชุมชนเป็นการสื่อสารภายในชุมชนระดับบุคคล และระดับกลุ่ม กระบวนการสื่อสาร มีผู้ส่งสาร คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ปฏิบัติการจัดทำผลิตภัณฑ์ ส่วนสาร คือ กระบวนการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ ผ่านช่องทาง คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจและสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ มีกลุ่มผู้รับสาร คือ สมาชิกในชุมชน สมาชิกในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป โดยมีแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ใน 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการผลิตใช้สื่อบุคคลผ่านการสนทนา การสอน การอธิบาย การสาธิต และการทดลองทำ

2) ขั้นการสืบทอด เน้นใช้สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมการอบรมใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบบอกเล่า และการปฏิบัติจริง 3) ส่วนขั้นการประยุกต์ เน้นการใช้สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อก่อให้เกิดมูลค่าร่วมกับการใช้ช่องทางสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูลอย่างกว้างขวางขึ้น

คำสำคัญ : การสื่อสาร, กระบวนการสื่อสาร, อัตลักษณ์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ผ้าทอ

Abstract

The purpose of this research; (1) to study the identity through the wisdom culture of woven fabrics of the Lao ethnic group, Nong Kaew Subdistrict, Kanthararom District, Sisaket Province, and (2) to study the development guidelines for communicating identity through the wisdom culture of woven fabrics of the Lao ethnic group, Nong Kaew Subdistrict, Kanthararom District, Sisaket Province. This research is a qualitative research using data search methods from documents, textbooks, and related research, and collecting field data through in-depth interviews and participatory observation with key informants who are community leaders, women's woven fabric groups in Nong Kaew Subdistrict, and government agencies, Nong Kaew Subdistrict Administrative Organization, Kanthararom District, Sisaket Province.

The results were as follows; 1) The identity of woven fabric wisdom of Nong Kaew Subdistrict, Kanthararom District, Sisaket Province is that the community is a Lao ethnic group. Most of the population is engaged in agriculture, followed by weaving, which has passed down knowledge and experience that has been passed down from generation to generation for more than 100 years. They weave fabrics for wearing. The community has cultivated and passed down knowledge starting from the household level, especially from mother to daughter, who dress in sarongs. And there is a sash to wear when making merit or in various traditional events. The weaving of the Khid pattern, the designer of the Khid pattern will be inspired by the way of life, nature and beliefs. Currently, it has been further developed by making it a household weaving career, generating income for the community and extending creativity in designing products from Khid pattern fabrics into new products such as bags, pillows, as gifts and souvenirs. 2) The communication process in transferring local wisdom, the communication characteristics of the community will be communication within the community at the individual and group levels. The communication process has a sender, which is the village sage, the operator of the product. The message is the production process, inheritance, and application through channels, which are personal media, product material media, special media and activity media. The recipient groups are community members, members of the local media operator group and the general public. There are 3 steps in developing the communication format: 1) The production step uses personal media through conversation, teaching, explanation, demonstration and experimentation. 2) The inheritance step emphasizes the use of personal media, activity media, and training using a combination of teaching methods such as telling and practicing. 3) The application step emphasizes the use of product material media to create value together with the use of online media channels to disseminate information more widely.

Keywords: communication, communication process, identity, local wisdom, woven fabric

บทนำ

การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่สำคัญของมนุษย์มาตั้งแต่ครั้งอดีต กล่าวได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และใช้ประโยชน์จากสภาวะความเป็นกลุ่มเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้ทัศนคติและประสบการณ์ต่าง ๆ ผ่านกระบวนการสื่อสาร ที่อาจมีรูปแบบการสื่อสารที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เพื่อให้ดำรงตนอยู่ในกลุ่มหรือในสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยสังคมกลุ่มหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยลักษณะที่เรียกว่าปฏิบัติการทางสังคมจำนวนมากที่ก่อตัวเป็นองค์รวมที่เป็นรูปธรรมของสังคม โดยที่ปฏิบัติการทางสังคมเป็นการปฏิบัติที่มีเหตุจูงใจ เนื่องมาจากสังคมมีเป้าหมายที่จะบรรลุตามที่ได้รับการปลูกฝังมาจากสังคมและวิธีการบรรลุเป้าหมายเป็นไปตามกรอบที่สังคมกำหนด (กาญจนา แก้วเทพ, 2539)

นับแต่อดีตกาลมนุษย์มีความผูกพันกับธรรมชาติมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อและค่านิยมที่กลายเป็นวัฒนธรรม และประเพณีของกลุ่มคน มนุษย์สื่อความหมายของความเชื่อผ่านการกระทำ กิจกรรม เครื่องใช้ และพิธีกรรม แตกต่างกันไปตามความเป็นมาของกลุ่มหรือที่มาของบรรพบุรุษ ผวนวกกับปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยม ทำให้วัฒนธรรมที่หลากหลายถูกหล่อหลอมให้เป็นหนึ่งเดียว ด้วยกระแสความสนใจด้านวัฒนธรรม กระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเยี่ยมชมความแตกต่างที่หลากหลายทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม การแสวงหาผลกำไรการลงทุนทางธุรกิจหรือด้วยเหตุผลอื่น ๆ (วิไลวรรณ ทวีศรี, 2557)

อัตลักษณ์ชุมชน เป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ก่อตัวขึ้นมา ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง นั้นได้ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจที่จะมาท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชนชนบทย่อมมีประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต นำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้มีความโดดเด่นน่าสนใจอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่สามารถบ่งบอกความเป็นตัวตนของชุมชน เกิดการการพัฒนาควบคู่ไปกับการคำนึงถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการจดจำและเกิดความประทับใจ และทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นมี จุดขายที่ไม่เหมือนใคร (อินทรา พงษ์นาค, 2557)

ในอดีตชาวไทยมีการใช้ผ้าทอมาช้านาน (พนารัตน์ เดชกุลทอง, 2552) ซึ่งการทอผ้าไหมเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มเป็นงานฝีมือที่ต้องการเรียนรู้ที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษประกอบกับความสามารถพิเศษ อิทธิพล สิ่งแวดล้อม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ปรับปรุงให้เกิดลวดลายที่สวยงาม โดยอาจจะกำเนิดของลวดลายต่าง ๆ ผสมผสานระหว่างการประดิษฐ์ขึ้นเอง หรือจากความคุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ลายขิต ลายแมงมุม ลายม้าแล่น ลายปีกนกลายดอกแก้ว ฯลฯ ลายที่เกิดจากอิทธิพลความเชื่อทาง ศาสนา เช่น การนำลักษณะส่วนประกอบต่าง ๆ ภายในวัดมาประดิษฐ์เป็นลายผ้าเพื่อสวมใส่จนเกิดการสืบทอด ต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่สามารถดึงดูดใจผู้มาเยือน เพราะนอกเหนือจากนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสวิถีชีวิตที่มีความเป็นลักษณะเฉพาะแล้วยังสามารถร่วมเรียนรู้คุณค่าในด้านต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กันอีกด้วย จังหวัดศรีสะเกษเป็นแหล่งอารยธรรมของชนสี่เผ่า คือ ส่วย เขมร และลาว จึงทำให้มีประเพณีวัฒนธรรมที่หลากหลายมีเอกลักษณ์ทั้งในด้านวิถีชีวิต ความเชื่อ โดยเฉพาะวัฒนธรรมการแต่งกาย ความเหมือนที่แตกต่างกันในการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ 4 กลุ่ม นั่นคือทุกกลุ่มจะมีการทอผ้าเพื่อนำมาตัดเป็นชุดและสไบ แต่การตกแต่งและลวดลายจะแตกต่างกันตามอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจากข้อมูลการสำรวจพื้นที่ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่โดดเด่นและน่าภาคภูมิใจ ควรรักษาไว้ และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนา คือวัฒนธรรมการแต่งกาย และการทอผ้า ซึ่งปัจจุบันค่อย ๆ เลือนหายไป (เจริญเนตร แสงดวงแข, 2020) เช่นเดียวกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

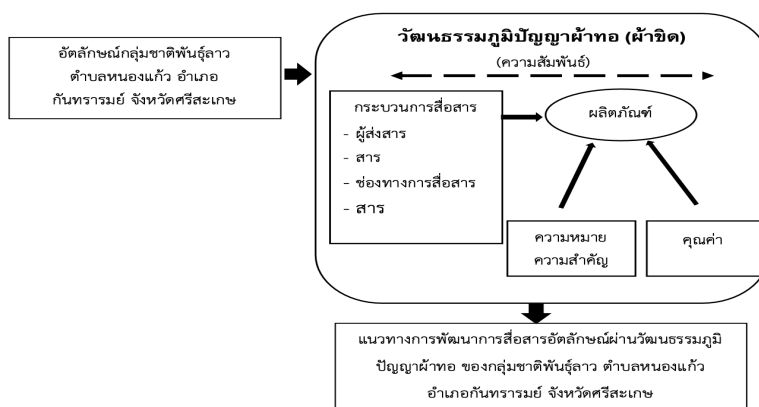
ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ เป็นอำเภอเดียวของจังหวัดศรีสะเกษ ที่มีการแสดงการฟ้อนกลองตุ้ม การฟ้อนรำชนิดนี้จะเป็นการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว โดยชาวบ้านจะทอเครื่องแต่งกาย และฝึกฟ้อนรำกันเอง เพื่อใช้ประกอบขบวนแห่บั้งไฟในเดือน 6 ของทุกปี ซึ่งเป็นการละเล่นดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาของชาวกันทรารมย์ จนได้ประยุกต์มาเป็นลวดลายการทอผ้าที่ออกมาสวยงาม และสื่อถึงวัฒนธรรมโบราณท้องถิ่นอย่างดียิ่ง โดยเฉพาะการทอผ้าใส่ไปขิดลายกลองตุ้มซึ่งเป็นลายสัญลักษณ์ประจำของอำเภอกันทรารมย์ จึงเกิดกลุ่มทอผ้าในชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐในการอนุรักษ์ และพัฒนาผสมผสานกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน นอกจากลายกลองตุ้มแล้วชาวบ้าน ยังคงมีการประดิษฐ์ลายผ้าขึ้นมาอีกมากมาย เช่น ลายช้าง และมีผ้าลายโบราณอย่างลายลูกหวายน้อย นอกจากกลุ่มจะทอผ้าใส่ไปขิดที่มีลายเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นแล้ว ยังมีผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ขึ้นชื่อด้วย เช่น การทำหมอนขิด ถือเป็นแหล่งการทอผ้าใส่ไปขิดที่ขึ้นชื่อด้านลวดลายและความสวยงาม จนกลายเป็นอารมณ์ของมีคุณค่าของอำเภอกันทรารมย์ (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, 2566) อย่างไรก็ตามการเกิดเทคโนโลยีสมัยใหม่ การใช้เครื่องจักร และการอุปโภค ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนคนรุ่นหลังสืบทอดการทอผ้า และการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์บนฐานวัฒนธรรม

เพื่อค้นหาการสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ว่ามีกระบวนการ วิธีการสื่อสาร อัตลักษณ์ที่แสดงลักษณะเฉพาะตัว และที่มีคุณค่าอย่างไร โดยตระหนักถึงการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของพื้นที่เจ้าของวัฒนธรรม นอกจากนี้การศึกษานี้จะเป็นการสร้างให้เยาวชนมีความตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาการทอผ้าใหม่ลายขิดจากการถ่ายข้อมูล และได้รับการเรียนรู้ในเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดความสร้างสรรค์ ให้เป็นจุดดึงดูดความสนใจของประชาชนภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมคิดร่วมเรียนรู้ เกิดการเผยแพร่อัตลักษณ์ผ้าทอของชุมชน ให้เป็นที่รู้จักผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ โดยเฉพาะผ่านสื่อ เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างรายได้การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงในแง่ของการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานความเป็นตัวตนที่ของชุมชนได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอ ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอ ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอที่มีลักษณะเฉพาะในตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร และแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน (Identity) รวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัย บทความและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องร่วมกับการลงพื้นที่สังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การทอผ้า และผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าในตำบลหนองแก้ว และสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้นำชุมชนผู้ใหญ่บ้าน 1 คน กลุ่มทอผ้า 5 คน กลุ่มชาวบ้านชาติพันธุ์ลาว 3 คน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน รวมจำนวน 10 คน

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลวิจัย และสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างชนิดปลายเปิด (Structure In-depth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ต้องการทราบถึงกระบวนการสื่อสารอัตลักษณ์ภูมิปัญญาผ้าทอ และข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการสื่อสารอัตลักษณ์ภูมิปัญญาผ้าทอตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ทำการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ระหว่าง 10 มีนาคม 2566 ถึง 30 กันยายน 2566 การสังเกต และนำข้อมูลจากสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ตีความเชื่อมโยงข้อมูล และสรุปผล เป็นประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมภายใต้ขั้นตอนของการศึกษาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการนำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาความ (Descriptive)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการศึกษาอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอ ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ชุมชนมีความโดดเด่นในการทอผ้าไหมลายขิด โดยกลุ่มทอผ้าไหมลายขิดนั้น ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเป็นรุ่นสู่รุ่นมาแล้วเป็นเวลามากกว่า 100 ปี จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มทอผ้าไหมลายขิดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่มาจากหลายหมู่บ้าน ได้แก่ ชุมชนบ้านห้วยนา บ้านหนองแก้ว บ้านห้วยนา บ้านกอก และบ้านเปือย ซึ่งมีวัฒนธรรมการทอผ้าเป็นหลัก เพื่อใช้สำหรับนุ่งห่มซึ่งเป็นอาชีพเสริมรองมาจากอาชีพเกษตรกรรม มีการสืบทอดภูมิปัญญาความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์การทอผ้าไหมมาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลาน ซึ่งชุมชนได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้เริ่มตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว ที่มีการแต่งกายการนุ่งผ้าขิด และมีผ้าสไบเฉียงใส่เวลาไปทำบุญ หรือในงานประเพณีต่าง ๆ ตามอัตลักษณ์การแต่งกายของความเป็นชาติพันธุ์ลาว (สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดศรีสะเกษ, 2565) การทอผ้าไหมลายขิด หรือการทอผ้าเก็บขิดของตำบลหนองแก้ว ผู้คิดลวดลายขิดจะได้รับแรงบันดาลใจมาจากวิถีชีวิต ธรรมชาติ และความเชื่อ เช่น ลายช้าง ลายม้า ลายดอกแก้ว ลายดอกจันทร์ ลายฟ่อนกลองตุ้ม เป็นต้น โดยจะมีลวดลายของขิดที่สวยงาม มีความมันวาว นูนลอยบนผืนผ้า ปัจจุบันมีการพัฒนาต่อยอดด้วยการทำเป็นอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน สร้างรายได้ และต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมลายขิด ซึ่งเดิมที่มีเฉพาะการทอผ้าขิด ผ้าเฉียงสำหรับสวมใส่ มาทำกระเป๋ากมอน และผ้าคลุมไหล่ เป็นผลิตภัณฑ์ของขวัญและของฝาก

2. จากการศึกษานโยบายพัฒนาการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอ ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ในวิธีการสื่อสารรวมถึงการวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสาร พบว่า กระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ลักษณะการสื่อสารของชุมชน

จะเป็นการสื่อสารภายในชุมชนในระดับบุคคล และระดับกลุ่ม โดยกระบวนการสื่อสารจะมีผู้ส่งสาร คือ ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ปฏิบัติการถ่ายทอดและจัดทำผลิตภัณฑ์ ส่วนสาร คือ กระบวนการผลิต การสืบทอด การประยุกต์ ผ่านช่องทาง คือ สื่อบุคคล สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจและสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ และมีกลุ่มผู้รับสาร คือ สมาชิกในชุมชน สมาชิกในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานสื่อพื้นบ้าน และประชาชนทั่วไป โดยมีแนวทางการพัฒนารูปแบบการสื่อสาร ใน 3 ขั้นตอน คือ

1) ขั้นการผลิตการใช้สื่อบุคคล คือ ปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพ มีความรู้ทางด้านการทอผ้าลายชิดจากการสืบทอดความรู้มากกว่า 40 ปี โดยผ่านการสนทนา การสอน การอธิบาย การสาธิต และการทดลองทำ ซึ่งจะใช้เวลา 2-3 วันต่อสัปดาห์ รวมทั้งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ เพื่อเป็นการต่อยอดการทอผ้าลายชิดให้มีความสวยงามก่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม สอดคล้องเหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ในเรื่องการตลาด การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์มากขึ้น

2) ขั้นการสืบทอด ใช้วิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน ใช้สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรมการอบรม โดยวิธีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบบอกเล่า และการปฏิบัติจริง ตั้งแต่เริ่มต้นการผลิต การเลือกใช้วัตถุดิบในการทอผ้า เทคนิควิธี และขั้นตอนการทอผ้าลายชิดการเลือกทอผืนลายต่าง ๆ ที่ลงในผลิตภัณฑ์ของกลุ่มตามวัฒนธรรม เช่น ผ้าเบี่ยง ผ้าขึ้น หมอน ผ้าคลุมไหล่ เป็นต้น

3) ส่วนขั้นการประยุกต์ เน้นการใช้สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อก่อให้เกิดมูลค่าร่วมกับการใช้ช่องทางสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูลอย่างกว้างขวางขึ้น

ส่วนวิธีการสื่อสารภายในชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การจัดกิจกรรมในเทศกาลหรือประเพณี วันเทศกาลสำคัญทางศาสนา ร่วมกับการใช้สื่อหรือช่องทางที่หลากหลายมากขึ้น ได้แก่ สื่อวัตถุที่หมายถึงผลิตภัณฑ์ สื่อกิจกรรม และสื่อออนไลน์

นอกจากนี้ การพัฒนาการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอลายชิด ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านที่เข้ามาร่วมกันทอผ้ามีความรู้สึกร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ มีจิตสำนึกถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน มีความตั้งใจที่จะร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมการทอผ้าอันดีงามนี้ให้เป็นอัตลักษณ์มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนเอง เป็นการเพิ่มเติมให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน โดยการถ่ายทอดประสบการณ์ในแต่ละครั้งมีการเพิ่มเติมความรู้เดิมไปสู่แนวคิดที่แปลกใหม่ตามสมัยนิยม ให้กับสมาชิกในกลุ่มทอผ้าลายชิดรุ่นใหม่โดยมีลักษณะการถ่ายทอดความรู้ อธิบายให้จดจำ การปฏิบัติ ให้อูเกี่ยวกับเทคนิคใหม่ต่าง ๆ มีการสอนและมีการติดตามดูแลสมาชิกในชุมชนจนเกิดเป็นความชำนาญ ทำให้กลายเป็นงานที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ มีชื่อเสียงสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจ และรายได้ในระดับจังหวัดจนถึงระดับประเทศต่อไปได้ในอนาคต

การอภิปรายผล

การศึกษาความสำคัญของอัตลักษณ์ผ่านภูมิปัญญา สะท้อนออกมาในรูปของผ้าทอลายชิด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนในการแก้ไข และเผชิญกับวิกฤตทั้งทางเศรษฐกิจและกระแสสังคมที่เกิดขึ้น จากการศึกษาพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนล้วนเป็นผู้มีความสามารถในการสร้างสรรค์ถ่ายทอดองค์ความรู้ และยังสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี เช่น ความรู้ด้านศิลปกรรมท้องถิ่นประเภทผ้าทอที่มีลวดลายเอกลักษณ์ และความสวยงามที่แฝงไว้ด้วยคติความเชื่อ วัฒนธรรมถึงแม้ว่าที่ไม่ได้รับการศึกษาตามระบบด้วยทฤษฎี และหลักการทางศิลปะก็ตาม วัฒนธรรมท้องถิ่นจากภูมิปัญญาผ้าทอลายชิดที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นได้สะท้อนถึง ความรู้ความสามารถความเชื่อและความเข้าใจในวิถีชีวิตอย่างลุ่มลึกผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม (สุพัทธา สุภาพ, 2549)

โดยก่อนหน้านี้ รุติพันธ์ จันทรหอม (2555) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย พบว่า ชุมชนชาวไทยทรงดำมีการผลิตผ้าทอเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ นั้นเกิดการผลิตจากทักษะความชำนาญ และความเข้าใจที่สื่อสารสืบทอดกันมา ดังนั้นผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้วจึงสะท้อนอัตลักษณ์ของความเชื่อ ความศรัทธาจึงเกิดการคิดค้นลายผ้าขึ้นมา กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ สอดคล้องกับพนารัตน์ เดชกุลทอง (2552) ได้ศึกษาการวิจัยและพัฒนากระบวนการทอผ้าพื้นบ้านในอนานิคมภาคลุ่มน้ำโขง : กรณีศึกษาในประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในบริบทชุมชน และกระบวนการทอผ้าพบว่า การทอผ้าไหมพื้นบ้านมีมาตั้งแต่โบราณสามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุควิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวนา ยุคสืบทอดภูมิปัญญา และยุคการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กลุ่มทอผ้าจะมีช่างทอที่มีความเชี่ยวชาญใน การทอผ้าโดยใช้เทคนิคการจก การขีด การทอมุก และการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ นอกจากนี้ การพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน งานวิจัยของจิรวัฒน์ พิระสันต์ (2553) ที่ใช้ศิลปกรรมเป็นกลไกสำคัญในการนำไปสู่ชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้จากเครื่องปั้นดินเผาที่เกิดจากภูมิปัญญาของ 3 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาที่มีอยู่ โดยรัฐและชุมชนต้องร่วมกันศึกษา เพื่อทำการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเป็นระบบทั้งด้านการผลิต และการสื่อสาร ตลอดจนด้านการจำหน่าย

เมื่อพิจารณาในประเด็นแนวทางการพัฒนาการสื่อสาร ที่กลุ่มชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว ชุมชนคัดเลือกใช้สื่อสารอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมภูมิปัญญาผ้าทอ เป็นรูปแบบการสื่อสารส่วนบุคคล และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนแล้ว พบว่า ชุมชนเลือกใช้สื่อบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่สามารถสื่อสารประเด็นไปยังคนในชุมชน และคนนอกชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพวงชมพู ไชยอาลา และ แสงรุ่ง เรืองโรจน์ (2559) ที่พบว่า แนวทางการสื่อสารอัตลักษณ์ประกอบด้วยการสื่อสารภายในชุมชน และการสื่อสารภายนอกชุมชน กรณีการ เฝิงปรางค์ และ กาญจนา แก้วเทพ (2548) กล่าวถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม หากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารในระดับต่าง ๆ ด้วยบทบาทที่หลากหลาย สื่อดังกล่าวจะสามารถสะท้อน ความเป็นตัวตนของชุมชนได้ชัดเจนขึ้น อีกทั้งชุมชนจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของสื่อ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในเนื้อหา และการเป็นสื่อ สำหรับใช้สื่อสารอัตลักษณ์ชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง รวมทั้งยังเป็นการสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้แก่ชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะสามารถส่งสารออกไปจากจุดยืน มุมมอง และทัศนะของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเมธาวิ แก้วจำเริญ (2562) ที่ว่า การสื่อสาร อัตลักษณ์ในชุมชนควรมาจากการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนเป็นหลัก และมีการรับรู้ร่วมกัน ตกลงร่วมกันสื่อสารอัตลักษณ์ออกสู่ภายนอกชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น รายได้ในชุมชน รวมไปถึงส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1.หน่วยงานการศึกษาควรมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมพื้นฐานของตนควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การหวงแหนรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป
- 2.หน่วยงานส่วนท้องถิ่นส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของประเพณี และดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษารูปแบบ และมาตรฐานการทอผ้ารวมทั้งการแปรรูปของจังหวัดศรีสะเกษสู่สากลควรมีการศึกษาวิธีการหรือการใช้นวัตกรรมใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตสร้างรายได้แก่ชุมชน
2. ควรศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นในด้านอื่นเพิ่มเติม เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นมุมมองของอัตลักษณ์ท้องถิ่นของชาติพันธุ์ลาว ตำบลหนองแก้ว อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษในมิติที่หลากหลายยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2539). *สี่สอสงวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- กรรณิการ์ เฟื่องปรังค์ และ กาญจนา แก้วเทพ. (2548). การมีส่วนร่วมในการ สื่อสาร: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติจริง. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 23(3-4), 62-81.
- เจริญเนตร แสงดวงแข.(2020). ผลลัพธ์การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. *วารสารศาสตร์*, 13(3), 4040.
- จิรวัดณ์ พิระสันต์.(2553). *การสืบค้นข้อมูลทางวัฒนธรรมของจังหวัดสุโขทัย*. โครงการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยนเรศวร:พิษณุโลก.
- จิตติพันธ์ จันทร์หอม.(2555). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอด้วยศิลปะและภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำจังหวัดนครปฐม*. [ดุเชฎีนิพนธ์การบริหารการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา].
- พนารัตน์ เดชกุลทอง. (2552). *การวิจัยและพัฒนากระบวนการทอผ้าพื้นบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: กรณีศึกษาในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว* [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย].
- พวงชมพู ไชยอาลา และแสงรุ่ง เรืองโรจน์. (2559). การศึกษาอัตลักษณ์และการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านสระบัว. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 10(3), 121-135.
- เมธาวี จำเนียร. (2562). การสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว. *วารสารการจัดการและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 6(1), 235-256
- วิไลวรรณ ทวีศรี. (2557). *อัตลักษณ์ชุมชน : แนวคิดและการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยหลักพุทธสันติวิธีของเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย*. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม.(2566). สืบขิตดลยกลองตุ้ม อำเภอกันทรารมย์.<http://www.m-culture.in.th/album/197537/>
- สุพัตรรา สุภาพ. (2549). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ. (2565). *แบบรายงานแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสงบุญในมิติทางศาสนาของจังหวัดศรีสะเกษ*. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ.
- อินทรา พงษ์นาค (2557). *อัตลักษณ์ชุมชนเมืองโบราณอุทุมพรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทางวัฒนธรรม (สหสาขาวิชา), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].